

Necesitatea pomenirii îngerilor în rânduiala Proscomidiei*

† DANIEL,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

1. Întrucât nimic nu justifică, din punct de vedere dogmatic, liturgic și canonic, excluderea pomenirii sfinților îngeri din rânduiala Proscomidiei, este necesar să se revină la tradiția neîntreruptă și corectă a pomenirii îngerilor, așa cum a fost ea păstrată în toate Bisericile Ortodoxe de limbă greacă, în frunte cu Patriarhia Ecumenică de Constantinopol. Excluderea pomenirii îngerilor din rânduiala Proscomidiei este o eroare bazată pe opoziția dintre duh și trup, precum și pe despărțirea Liturghiei Bisericii de pe pământ de Liturghia îngerilor din ceruri. Or, pomenirea îngerilor la Proscomidie scoate în evidență tocmai legătura dintre Liturghia cerească și Liturghia de pe pământ, unirea celor nevăzute cu cele văzute. Astfel, Proscomidia „închipuie și înfățișează Biserica întregă, atât cea de pe pământ (luptătoare), cât și cea din ceruri (biruitoare)”, cum se spune în *Învățătura de credință ortodoxă*, pe baza tâlcuirii pe care o dă Proscomidiei marele liturgist Sf. Simeon al Tesalonicului (sec. al XV-lea), când spune că Proscomidia este icoană a Împărăției cerurilor: „Am înțeles cum prin această închipuire și istorisire a Sfintei Proscomidii vedem pe Însuși Iisus și întreaga Biserică a Lui. În mijloc (Îl vedem) pe Iisus Hristos Însuși, Lumina cea adevărată și Viața cea veșnică. El este în mijloc prin Agneț, iar Maica Lui de-a dreapta prin miridă, sfinții și îngerii de-a stânga, iar dedesubt întreaga adunare a credincioșilor Lui dreptmăritori. Aceasta este taina cea mare: Dumnezeu între oameni și Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor, care se îndumnezeiesc de la Cel ce după fire este Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru dânșii. Aceasta este Împărăția ce va să vie și petrecerea vieții celei veșnice: Dumnezeu cu noi văzut și împărțit”¹.

La fel se exprimă și Părintele Stăniloae când constată că e nefirească excluderea pomenirii îngerilor din rânduiala Proscomidiei: „Contrar Liturghierului grec, în Liturghierul românesc din 1956 lipsește păticea pentru îngeri, și numărul 9 de păticele se obține prin despărțirea Sf. Ioan Botezătorul de ceilalți

* Cuvântarea I.P.S. Mitropolit Daniel susținută în plenul ședinței Sf. Sinod al B.O.R., nr. 10-12 februarie 2004.

¹ Sf. Simeon al Tesalonicului, *Despre Sfânta Liturghie*, cap. 94, trad. rom. p. 101; citat în *Credința ortodoxă*, Trinitas, Iași, 1999, p. 248.

prooroci. Dar aceasta ni se pare nefiresc. Expresia «întru cinstea» arată că jertfa Domnului are pentru sfinți mai mult rostul de a pune în relief cinstea sau slava lor, ca a unora ce au crezut în Hristos. Iar acest rost îl are și pentru îngeri. Toată Biserica din cer e slăvită în prefacerea euharistică. Îngerii au și ei o înțelegere sporită a iubirii lui Dumnezeu, după ce cunosc că El și-a dat Fiul Său la moarte pentru oameni. «Înțelepciunea lui Dumnezeu, cea de multe feluri, s-a făcut cunoscută prin Biserica Domniilor și Stăpâniilor în cereștile locașuri» (Efeseni 3, 10). Pe lângă aceasta, bucuria lor a sporit intrând în comuniunea lor, în comuniunea sporită a celor ce-L laudă pe Dumnezeu, și oamenii, adică cealaltă categorie de creaturi conștiente. Într-un fel spiritual, toți cei din ceruri se împărtășesc și mai mult de Hristos; prin Sfânta Liturghie se realizează o și mai mare unire a celor cerești și a celor pământești.²²

2. Faptul că Proscomidia și întreaga Biserică, în timpul celebrării Sfintei Liturghii euharistice, sunt icoană profetică a Împărăției Cerurilor și a venirii în slavă a Domnului Hristos și, deci, nu numai memorial sau pomenire a jertfei de pe Cruce, se poate vedea cu multă claritate atât din textul Sfintei Liturghii, cât și din iconografia Sfântului Altar, inclusiv catapeteasma acestuia.

În timpul celebrării Sfintei Liturghii, înainte de intrarea mică (cu Sf. Evanghelie) în Sfântul Altar prin ușile împărătești, preotul rostește în taină rugăciunea: „Stăpâne Doamne, Dumnezeu nostru, Cel ce ai așezat în ceruri cetele și oștile îngerilor și ale arhanghelilor, spre slujba slavei Tale, fă ca intrarea noastră să fie și intrarea sfinților îngeri, care slujesc împreună cu noi și împreună slăvesc bunătața Ta”.

În timpul aducerii în Sfântul Altar a cinstitelor Daruri, se cântă *Cântarea heruvimilor* (Heruvicul), în care se arată că Biserica, săvârșind Sfânta Liturghie pe pământ, este icoană a heruvimilor care aduc în ceruri cântare Sfintei Treimi: „Noi, care pe heruvimi cu taină închipuim și făcătoarei de viață Treimi întreit-sfântă cântare aducem” (...), iar cântarea heruvimilor se termină cu îndemnul: „Ca pe Împăratul tuturor să-L primim pe Cel nevăzut, înconjurat de cetele îngerești”.

Deci Hristos, Cel Unul din Sfânta Treime și înconjurat de îngeri, este centrul Liturghiei Bisericii.

O dată cu *Cântarea serafimilor: Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot...* (cf. Isaia 6, 3 și Apocalipsa 4, 6-8), începe rugăciunea preotului: „Cu aceste fericite Puteri și noi, Iubitorule de oameni, Stăpâne, strigăm și grăim: Sfânt ești și Preasfânt, Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău Cel Sfânt (...).”

Se vede limpede că Liturghia Bisericii este împreună slujire a oamenilor cu îngerii și comuniune a celor văzute cu cele nevăzute, pentru a lăuda pe Sfânta Treime, pe Care a făcut-o cunoscută oamenilor Fiul lui Dumnezeu prin Întruparea sau Înomenirea Sa.

Când Maica Domnului este pomenită după prefacerea Sfintelor Daruri, cântarea adresată ei: *Cuvine-se cu adevărat* (...) menționează faptul că ea este „mai cinstită decât heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât serafimii (...)”.

²² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 124.

Or, tocmai pentru a sublinia că Maica Domnului este mai cinstită decât îngerii, la Proscomidie, părțica ei are întâietate față de cea a îngerilor, fiind așezată singură („fără de asemănare”) de-a dreapta Agnețului. Cele nouă cete de sfinți de la Proscomidie au sens numai dacă prima din cete se referă la îngeri, deoarece în locul cetei a II-a a îngerilor care au căzut se evidențiază acum opt cete de sfinți dintre oamenii care au mărturisit pe Hristos și au dobândit lumina zilei a opta, adică au intrat deplin în Lumina lui Hristos Cel Înviat.

Sfântul Ioan Botezătorul, care a trăit ca un înger în trup, urmează după ceata îngerilor, el se poate asemăna cu îngerii, dar nu se poate substitui lor pentru a simboliza unirea cerului cu pământul, a Liturghiei îngeresti cu Liturghia din Sfântul Altar al Bisericii de pe pământ. Comparația este valabilă numai dacă se menține elementul de comparație sau referință.

3. Într-un mod voit de Dumnezeu, *toată Taina Întrupării lui Hristos este slujită de Sfinții îngeri, tocmai pentru a se vedea că El nu este o persoană pământească, ci o Persoană cerească, nevăzută, veșnică și necuprinsă, Care S-a făcut văzută, temporală (a viețuit în timp) și S-a făcut mărginită (ca Om), unindu-Se cu noi, pentru ca noi să ne unim cu El. Aceasta explică de ce Întruparea (zămislirea) Mântuitorului nostru Iisus Hristos a fost vestită de Arhanghelul Gavriil (cf. Matei 1, 20-21; Luca 1, 31); nașterea lui Hristos a fost vestită de cete de îngeri (cf. Luca 2, 10-12); Pruncul Iisus a fost salvat de la moarte prin fuga în Egipt ca urmare a sfatului dat lui Iosif de către înger (cf. Matei 2, 13); după Sfântul Botez și după ispitirea în pustie a lui Iisus, „îngerii Îi slujeau Lui” (cf. Matei 4, 11; Marcu 1, 13); un înger L-a întărit pe Iisus în timpul rugăciunii Sale înainte de Sfintele Sale Pătimiri (cf. Luca 22, 43); îngerii au binevestit Învierea Domnului (cf. Matei 28, 5-7; Luca 24, 4); îngerii au fost prezenți la Înălțarea Domnului și au vestit a doua venire a Sa (cf. Fapte 1, 11); îngerii vor însoți pe Hristos la cea de-a doua venire a Sa (cf. Matei 16, 27 și 25, 31; Marcu 8, 38; Luca 9, 26; II Tesaloniceni 1, 7); îngerii se închină lui Dumnezeu și lui Hristos (cf. Evrei 1, 6; Apocalipsa 7, 11) și slăvesc în ceruri pe Dumnezeu și pe Fiul Său Cel răstignit și înviat (Apocalipsa 5, 11-12). Sfinții îngeri cunosc Evanghelia lui Hristos și se bucură de ea (cf. Efeseni 3, 10; I Timotei 3, 16; I Petru 1, 12); ei se bucură de păcătosul care se pocăiește (cf. Luca 15, 7 și 10); ei se îngrijesc de cei care dobândesc mântuirea (cf. Evrei 1, 14); ei vor despărți pe cei dreπți de cei păcătoși în ziua judecării (cf. Matei 13, 39-42 și 49; 24, 31; Marcu 13, 27).*

Iată de ce Biserica, în cultul său, nu poate despărți pe îngeri de Hristos și nici preaslăvirea lui Hristos pe pământ de preaslăvirea Lui din ceruri.

Prezența îngerilor în jurul lui Hristos este evidențiată din punct de vedere liturgic și prin faptul că pe ușile diaconesti sunt pictați de obicei Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, iar îngerul Gavriil este adesea pictat și pe una din ușile împărătești binevestind Fecioarei Maria Întruparea din ea a Fiului lui Dumnezeu. Îngerii sunt pictați adesea în jurul Maicii Domnului ca să se arate că ea este mai cinstită decât îngerii, fiindcă din ea S-a întrupat și născut Hristos – Mântuitorul lumii.

Icoanele Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil și ale altor îngeri, ca și ziua de pomenire a lor la 8 noiembrie, sunt o altă mărturie a cinstirii sfinților îngeri de

către Biserică. Faptul că ziua de luni din fiecare săptămână este închinată îngerilor și tuturor cereștilor, netrupești puteri, ca și rugăciunea zilnică din Ceaslov adresată îngerului păzitor, arată și mai mult că viața Bisericii este plină de prezența și ajutorul sfinților îngeri.

Deși sfinții îngeri nu au trup, ei slujesc taina Întrupării lui Hristos și sunt păzitori ai sufletelor și trupurilor celor care-i cheamă în ajutor. Iar atunci când se arată oamenilor, îngerii iau formă asemănătoare cu cea a ființelor umane (cf. Facere 18).

Sfânta Liturghie Ortodoxă vede trupul în lumina înduhovnicirii și a învierii lui. Trupul lui Hristos Cel înviat trece prin ușile încuiate, ca și îngerul. Deci materia este chemată la transfigurare până ce va deveni complet transparentă Duhului Sfânt unit cu duhul omului. De aceea, nu se justifică nici o opoziție și nici o despărțire între îngeri și oameni în celebrarea Sfintei Liturghii.